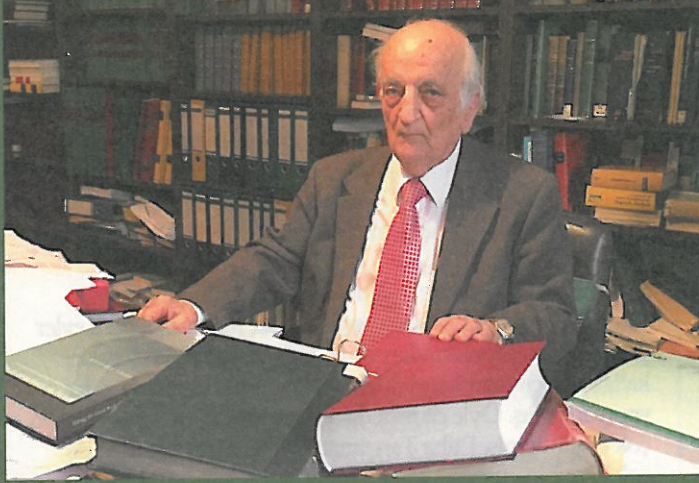

FUAT SEZGİN'İ ANMA VE MÜSLÜMANLARIN BİLİME KATKILARINI ANLAMA

Biruni gibi öncülerin sayısını rol model için, gençlerimize özgüven vermek ve aşkın birey olmalarını sağlamak için çoğaltmalıyız.

Prof. Dr. Fevzi YILMAZ *

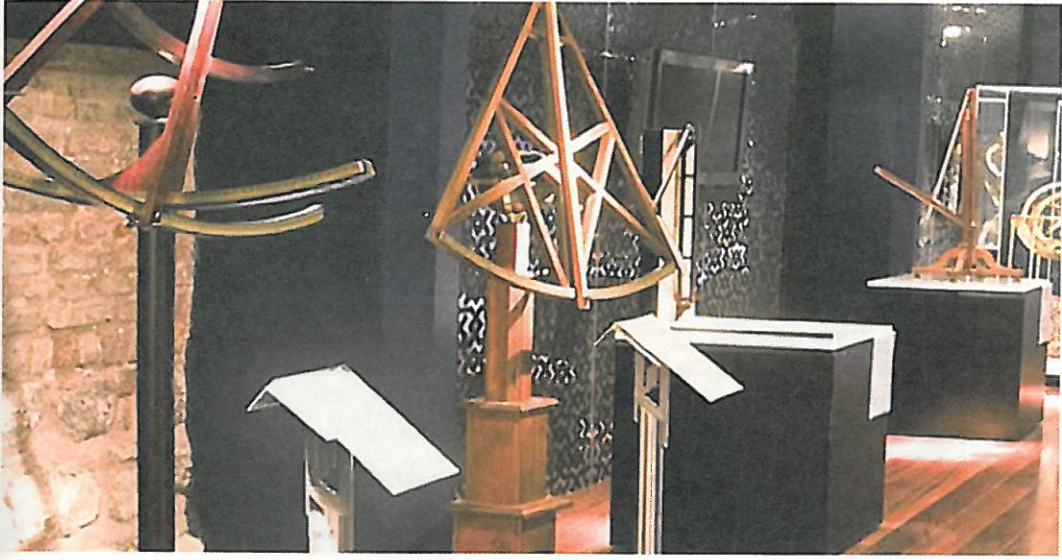

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Bilindiği gibi 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı tarafından Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı olarak ilan edildi. Bu yılın ilk 6 ayında sempozyum, panel, sergi ve konferans şeklinde çok sayıda etkinlik gerçekleştirildi. Bu etkinliklerden en taçlanmış olanı, 13-15 Haziran 2019'da İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünde "I. ULUSLARARASI FUAT SEZGİN İSLAM BİLİM TARİHİ SEMPOZYUMU" teması ile gerçekleştirilenidir. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi ortaklığı ile gerçekleştirilen bu Sempozyum, herkesin görmesini önerdiğim büyüleyici ambiyansa sahip iki salonda paralel oturumlar şeklinde icra edildi. Dünyanın her tarafından bilim tarihi çalışanı 200'e yakın uzman 100'e yakın tebliğ sunarak rahmetli Fuat Sezgin'i ve yaşadıkları döneme mühürlerini basan müslüman bilim insanlarını andılar ve yaptıklarını anlattılar.

1924 tarihinde Bitlis'te dünyaya gelen Fuat Sezgin İslam Medeniyetinin nice bilinmeyenini gün yüzüne çıkaran dünyaca ünlü bilim tarihçimizdir. Fuat Sezgin Hocamız geçen yıl (30 Haziran 2018) hakka yürümüş Gülhane Parkında adımı taşıyan vakıf ve müze bahçesinde toprağa verilmiştir. Ülkemizde ve ülkemiz dışında (Almanya) çalışan, hem de çok çalışan ve hiç durmayan bu büyük insanı saygı ve rahmetle anıyoruz.

11. yüzyılda yaşamış Biruni ve çağdaşı İbni Sina sunulan tebliğlerde en çok anılan ve yaptıkları anlatılan iki büyük dehamızdır. Biruni'nin Türk Tarih Kurumu tarafından Arapça Orijinalinden tercüme edilerek yayınlanan "Kıymetli Taşlar ve Metaller (el-Cemahir fi Ma'rifeti'l-Cevahir)" isimli 380 sahifelik kitabı adeta bir klasik! Günümüzde de bilinen ve geçerli olan bilgilerin kökenini okumak hem heyecan verici hem de düşündürücüdür, bir o kadar da eğlendiricidir. Biruni kitabında bir Yunanlıdan alıntılacağı "Kim ki akrabalarına dayanır ve ölmüş atalarıyla övünür, o kişi ölü, atalan ise diridir." ifadesini kullanmıştır. Onunla övündüğümüze göre Biruni hala diridir. Bize verilen mesaj ise, yaşarken ölü olmayın, çağı ve gelişmeleri yakalayın ve atalarınızın yaptıklarını ötelere taşıyın. Biruni gibi öncülerin sayısını rol model için, gençlerimize özgüven vermek ve aşkın birey olmalarını sağlamak için çoğaltmalıyız. Biruni'yi, yaptıklarını ve günümüze yansımalarını 1000 yıl sonra bugün gelin birlikte gözden geçirelim:

a) Birüni çeşitli alanlarda ve konularda yaptığı çalışmalar ve verdiği yaklaşık yüz seksen adet eserle, uygarlığımızın inşasına büyük katkı sağlamıştır.

b) Birüni matematik ve fizikten eczacılığa, jeoloji ve mineralojiden coğrafyaya, sosyal antropoloji ve dinden tarihe kadar pek çok alanda eserler vermiştir. Birüni, bir o kadar da tevazu sahibi olup, eğilmesini bilmiş ve eserlerinde sıkça başarı Allah'tandır vurgusu yapmıştır.

c) Birüni'nin günümüzden bin yıl önce yapılan el yazması kitap çalışmasında görülen, kaynak gösterme, deneysel yöntemi açıklama ve sonuçları irdelemedeki hassasiyeti çok etkileyicidir.

d) Birüni'nin kendisinden yedi yaş küçük olan meşhur âlim İbni Sînâ ile fizik ve astronomi konularını içeren mektuplaşmaları dikkat çekicidir. 973 tarihinde Harezmi/Özbekistan-Türkmenistan'da doğmuş olan Biruni, Gazne Türk devleti hükümdarlarından Mahmut ve Mesud zamanında saraya danışmanlık yapmıştır.

e) Birüni öğrenmeyi her durumda çok önemsemiştir. Dilbilimci Yakût el-Hamevi'nin Ebu'r-Reyhân el-Biruni'nin vefatıyla ilgili aktardığı olay bunu gözler önüne sermektedir: "Ebu'r-Reyhân'ın yanına girdim. Tek başındaydı. Canı boğazına gelmiş, göğsü iyice daralmıştı. O hâldeyken bana sordu: "Bana o gün Ceddatü'l-Faside (Miras Hukuku konusu) hesaplamasını nasıl anlatmıştın?" Durumundan

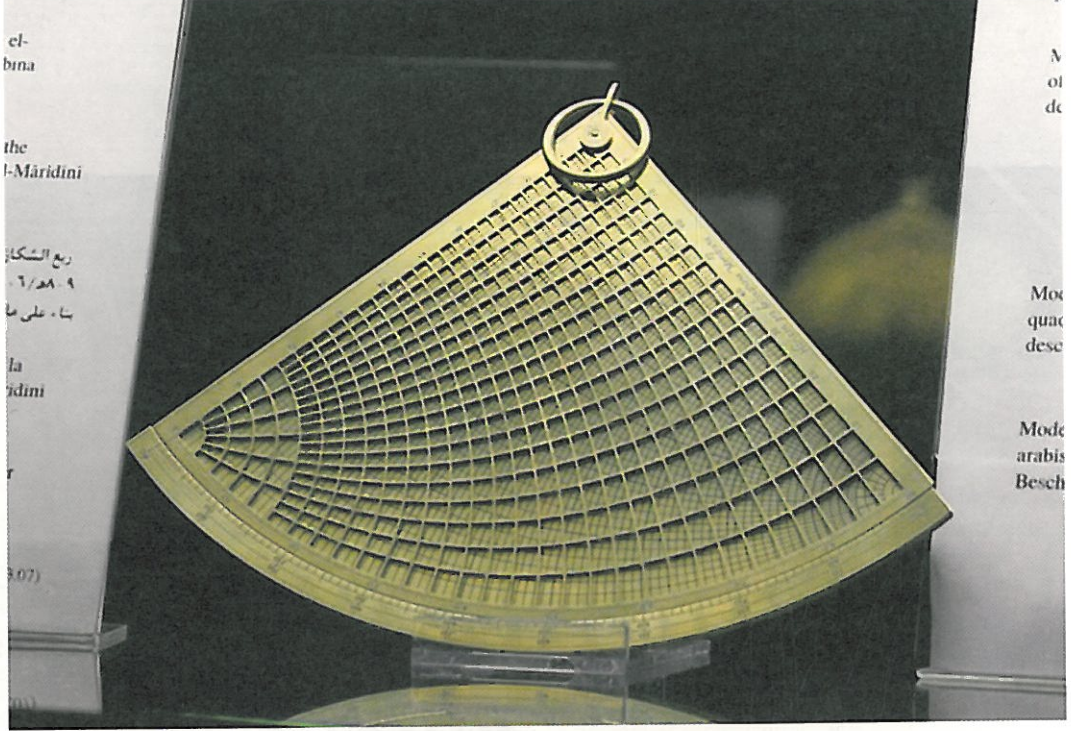
çekinerek dedim ki: "Şu hâldeyken mi anlatmamı istiyorsun?" Bana şöyle cevap verdi: "Behey adam! Dünyaya veda ediyorum. Bu meseleyi biliyordum. Onu (tekrar) öğrenmem bilmememden daha hayırlı değil mi? Câhil mi gideyim istiyorsun? Bunun üzerine kuralı söyledim o da ezberleyip bana tekrar etti. Sonra yanından ayrıldım. Henüz yoldayken feryatları işittim."

f) Birüni "İnsanın nihaî hedefi, şahit olunup hissedilenlerden, görünmeyip akledilenlere ilerlemektir." demektedir. Akıl için verilen "Duyuma ve görme, hissedilenlerle akledilenler arasında merdiven yapılmıştır." ifadesi çok anlamlıdır.

g) Birüni, kitabında elmas ve yakuttan amatiste; malakit ve miknatustan cama kadar 31 ayrı taşı, bugün de geçerli olan mineraloji bilimi ilkeleri ile açıklamıştır. Mineraller bahsinden sonra cıva, altın, gümüş, bakır, demir ve pirinç gibi birçok metal ve alaşımlar da verilmiştir.

h) Birüni, mineralleri renk ve sertlik gibi fiziksel özellikleri, buldukları yerleri, işlenmeleri ve faydaları ile açıklamıştır. Birüni'nin sertlik skalası kendisinden 9 asır sonra yaşamış Friedrich Mohs tarafından sistematik hale getirilmiştir.

i) Birüni'nin bazı mineral ve metallerin özgül ağırlıklarını günümüzdeki ölçümlerle neredeyse üst üste düşen değerlerde bulması herkesi şaşırtmaktadır. Bunu geliştirdiği deney (deneme-sınama) yolu ile başarmıştır. Biruni'nin ölçümleri altın için 18.18-19.33, bakır için 8.30-8.93 gram/santimetreküp arasındadır.

Onun yoğunluk ölçüm çalışmaları evrensel bilime yapılan en büyük katkıdır.

i) Birüni çalışmalarında önce tarihsel gelişim ve terminoloji bilgisi vermektedir. Altunla ilgili olarak konunun başında verilen paragraf dikkat çekicidir: “Altunun Rûmcası harsûn, Süryanicesi zehab, Hintçesi savrun, Türkçesi altun, Farçası zer ve Arapçası önceleri en-nizar ve sonra ez-zehab’dır.” Birüni kitabında altın madenciliği ile ilgili bölümde örneklere fazlasıyla yer vermiştir. Aşağıdaki altın günümüzde de rahatça anlaşılacak bir tarz içermektedir. “Kaşmir’deki Şamil Putu yöresi hizasında Bilür adı verilen nahiyeye ulaştığı yere Sind Nehri denir. Nehrin kaynağındaki mevzilerde suyun dibinde çukurlar kazılır-ki su üzerinden geçer. Bunların içi civa ile doldurulur. Üstünden bir yıl geçince civa altına dönüşür. Bunun sebebi, suyun kaynağından yüksek bir şiddetle akıp, kumla beraber altın taşınmasıdır. Sivrisineğin kanatları gibi ince ve küçük olan bu parçalar çukurlar üzerinden geçerken civaya yapışır, kumlar geçer gider.”

j) Birüni’nin çalışma ve değerlendirmelerinde tebessüm ettiren örnekler ve benzetmeler çoktur. “Demir mâdeninin iki türü vardır: Birisi yumuşak olup adı en-narmâhen’dir. Kırılğanlığı sebebiyle “dişi” denir. Diğeri ise sert olup adı eş-şâbirkân’dır. Dayanıklılığı sebebiyle “erkek” denir.” Birüni döneminde elementler ve bileşik oluşturma kimya bilgisi olmadığından ifadenin neyi kastettiği tam açık değildir. Kırmızı demir oksit minerali Hematit en-narmâhen, kahverengi demir oksit minerali Manyetit

eş-şâbirkân’a karşılık olduğu düşünülmüştür. Birüni’nin eserinde koyu kahverengi demir hidroksit minerali Götite de atf yapılmıştır. “Diğeri ise eritildiğinde içinden su akan ve içindeki taşları temizleyen bir türdür. Buna devş denir.” Bu, mineral içi moleküler suya atf yapılan çok önemli bilgidir.

Sonuç olarak, 1.Uluslararası Fuat Sezgin Sempozyumuna geniş açıdan bakarak, tüm eğitim-öğretim faaliyetleri ile ilişkilendirebiliriz. Sempozyumunun yapıldığı tarihlerde 18 milyona yakın ilköğretim ve lise düzeyinde eğitim gören öğrenciler tatile çıktı. Üniversitelerimizde öğretim almak isteyen 2,5 milyon öğrenci de YKS sınavında ter döktü. Okul öncesi çağdan lisansüstü öğrenim çağına kadar müfredat içi ve müfredat dışı ders ve uygulamalarla öğrencilere gerçek hayattaki problemleri çözme kabiliyetleri kazandırıyoruz. Bunu yaparken çoğu zaman moral değerleri ihmal ediyor ve kişisel kabiliyetleri desteksiz bırakıyoruz. Halbuki, bilim tarihi, güzel sanatlar ve çevre-ekoloji gibi etkinlikler/bilgilendirmeler ile bu boşluklar kapatılabilir. Bilim tarihi ve uygarlık tarihi kültürü öğrencilerimize, değerlerimizi, Biruni gibi değerlerimizi tanıma önemseme ve sahip çıkma anlayışı verecektir. Güzel sanatlar bireye dinginlik ve ruh zenginliği verirken hayal gücünü de besleyecektir. Ekoloji ve çevre bilinci kişiye sorumluluk, sevgi ve doğaya dost olma anlayışı kazandıracaktır. Uluslararası Fuat Sezgin Sempozyumu ve benzeri etkinlikler bu yönüyle de ele alınmalı ve genç kuşaklara dönük senaryolar içermelidir.